

Osmanlı'dan Günümüze Temizlik Tarihi – Tanzifat-ı İstanbul

Mehmet Mazak, Fatih Güldal

Yeditepe Yayınevi, 2011 , 212 sayfa, ISBN: 978-605-4052-56-1

Pelin DİVRİK*

Marmara, Boğaziçi ve Karadeniz ile bir yarımada üzerine kurulu olup, tarihin bütün dönemlerinde önemli bir yerleşim merkezi olan Dersaadet, Deraliyye, İslambol ve bugünkü bilinen adı ile İstanbul şehri birçok imparatorluğa başkentlik yapmış, dünyanın merkezi olarak kabul edilmiş en önemli şehirlerden biridir. Üç tarafı denizlerle çevrili bu kadim şehre Arap dünyasında Ümm-i Dünya, dünyanın anası denmiştir. Şehrin Fatih Sultan Mehmet tarafından alınmasından sonra, bu büyük hükümdarın ilk işi, bakımsızlıktan, harap bir şekilde olan bu kenti yeniden eski günlerine kavuşturmak, tekrar dünyanın merkezi haline getirmek olmuştur. Osmanlılar, insanca yaşanılabilir bir şehir yaratmak amacıyla adeta birbirleriyle yarışmaya başlamışlardır. Bu tarihi süreç Temizlik kavramının Fatih Sultan Mehmet ile birlikte İstanbul'a ciddi bir şekilde yerleştiği göze çarpmakta olup, Fatih Sultan Mehmet'ten itibaren şehrin sokak ve caddelerinin temizlenmesine ayrı bir önem verildiği

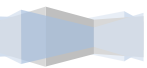
* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, divrikpelin@gmail.com

görülmektedir. Şehir kültürü, temizlik tarihi Avrupa'ya ve dünyaya örnek olacak şekilde gelişmiştir. Temizliğe önem veren Osmanlı Devleti, yönetici sınıfı ve tebası, müslüman olması hasebiyle İstanbul'u temiz ve pisliklerden arındırılmış bir şehir yapmak için çalışmalarda bulunmuşlardır. Özellikle bir şehre girildiği zaman ilk temel çalışma şehrin imar işlerinin yapılması, suların getirilmesi hamamların inşası edilme faaliyetleri olarak öne çıkmaktadır. Klasik dönemde şehrin temizliğini devlet halk el ele şeklinde çözmeye çalışmışlardır.

Osmanlılar modern belediyeciliğin başladığı 19.yüzyılın ikinci yarısında Şehremaneti'nin kurulmasıyla bu işi daha profesyonel anlamda yapmaya başlamışlardır. "Temizlik imandan gelir." atasözü ile belirtildiği gibi temizliği imandan sayan Osmanlılar şehrin temizliği için birçok müessese kurmuştur. Belediye bünyesinde kurulan temizlik müdürlükleri, profesyonel anlamda çalışan temizlik görevlileri, bu faaliyetlerin daha kolay yapılabilmesi için alınan alet ve edevat, çöp arabaları gibi malzemelerle temizlik şehrin sokağını girmiştir.

Teknolojinin gelişmediği, sanayileşmenin gerçekleşmediği zamanlar şüphesiz temizlik daha kolay ve sorunsuz bir şekilde yapılmaktaydı, teknoloji ilerledikçe sanayi atıkları oluşmaya başladığında şehrin temizliği daha da zor bir şekilde yapılmaktaydı. Devlet, temizlik işini zorlaştırmamak için birçok müessese kurmuş, hatta bazen kendi imkanlarıyla da sorunu çözmeye çalışmıştır. Örneğin, sadece şehrin değil, denizin temizliği de önem arz etmekte idi. Bu yapılan uygulamalar ile sadece Müslümanların değil Hristiyanların özel günlerinde de sokakların temizliği için Osmanlı yönetimi emirler yayınlamıştır. Osmanlı Devleti temizliğe çok önem verdiği için çevrenin kirletilmemesi adına kirletenlerin cezalandırılması için birçok emir gönderdiği dikkat çekici bir başka husus olarak göze çarpmaktadır. İstanbul kadısına konu ile ilgili gönderilen yazılar en kısa sürede halka iletilmiştir. Bazı arşiv belgeleri ışığında Osmanlı Devleti'nde çevrenin kirletilmesi ile ilgili cezalar ayrıntılı şekilde işlenmiştir. Devlet, genel olarak şehir temizliği olan tanzifatla ilgili kanun ve yönetmelikleri, belli kurumlardaki görevlilerce uygulamaktaydı. Devlet, şehrin temizliği hususunda sadrazamdan başlayarak, kadı, subaşı, imam ve en alta vatandaşa kadar şehirde yaşayan herkese sürekli uyarılarda bulunmuş, şehrin temizliğine azami dikkat gösterilmesi hususunda herkesin dikkatli olması istenmiştir. Temizlik çalışmalarının elemanları çöp toplayıcılar için "tanzifat amelesi" tabiri uzun bir süre kullanılmıştır.

Tanzifat işçileri genellikle İstanbul dışından geldikleri için büyük bir kısmı Tanzifat ahırları çevresinde koğuşlarda yatarlardı. 1921 senesinde Bağdat Caddesi'nde, uzun bir çomaklı kürek, üstlerinde asker elbisesine benzer kıyafetlerle, yolları temizleyen çöpçüler hizmet ederlerdi. Kategorize edecek olursak; klasik dönemde arayıcı esnafı, Şehr-i Emanet'in ilk kurulduğu zamanda tanzifat amelesi, özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında çöpçü ve günümüzde temizlik hizmetlerini yapan görevliler olarak isimlendirebiliriz. İstanbul'un fethinden itibaren günümüze kadar şehrin temizliğinin birçok aşamalardan geçtiğini görüyoruz. Osmanlı Devleti ayrıca eğitim müesseselerinin temizliği ve bakımı ile de ilgilenmiştir. Örneğin neredeyse her medresenin çöpleri atmakla görevli bir

elemanı bulunuyordu. Osmanlı Devleti'nde yaşanan olağanüstü şartların yaşandığı dönemlerde ise İstanbul'da temizlik faaliyetleri çocuklara ve kadınlara kalmıştır. Böylece İstanbul hanımlarının da temizlikle ilgili sorumluluk alanı genişlemiştir. Ayrıca, temizlik işlerine verilen önem nedeniyle, birçok can kaybına yol açan kolera hastalığının azaldığı görülmüş ve belediye hizmetlerine yapılan büyük yatırımların neticeleri alınmıştır.

İstanbul'un sosyal hayatı için büyük bir önemi olan yabancı gezginlerin seyahatnamelerinde şehrin temizlik sorununa da yer verilmiştir. Örneğin, deniz yoluyla gelen seyyahlar karşılaştıkları manzara karşısında kendilerinden geçerken, şehrin içerisini gördüklerinde bazen hayal kırıklığına uğramışlardır. Mesela, çamurlu sokaklar, yağışlı havalardaki çöp yığınları dünyanın en önemli merkez şehri olan İstanbul'a gelen yabancıların dikkatinden de kaçmamıştır.

Öncelikle Osmanlı Devleti'nin temizlik alanında yaptığı uygulamaları daha ayrıntılı bir şekilde inceleyecek olmak ve kitap hakkında bilgi vermek amacıyla bu kitabı tanıtmak istedim. Kitap iki yüz on iki sayfadan oluşmaktadır. Kitabın son sayfaları tamamen konuyla ilgili fotoğraflara ayrılmıştır. İsminden de anlaşılacağı gibi İstanbul'daki temizlik faaliyetlerinin tarihini anlatması nedeniyle konuyla ilgilenenler için çok önemli bir kaynak olan kitapta, dönemin kurumlarının temizlik ile ilgili çalışmalarının ayrıntısını yansıtan birçok sözleşme, nizamname ve kanunnamenin de sadeleştirilerek tam metin olarak sunulması kitabı daha da anlamlı kılmıştır. Yazarımız bu kitapta temizlik olayına hem kültürel olarak hem de belediye açısından bakmıştır.

Ayrıca kitapta konuyla ilgili fotoğrafların olması dönemin temizliği hakkında daha kolay bilgi edinmemizi sağlıyor. Örneğin; temizlik vergisi pulu, temizlik vergisine mahsus makbuz pulları okuyucunun olaya daha da ayrıntılı bakmasını sağlıyor . Bu kitap oldukça akıcı ve yalın bir anlatıma sahiptir .Yazarın konuları alt başlıklar altında açıklaması kitabı daha da anlaşılır kılmıştır. Ayrıca bu eser "İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti" sürecinde yayınlanmış olması nedeniyle İstanbul'un temizlik konusundaki zenginliğini sunmuştur.

Sonuç olarak her cümlesinin paha biçilmez değere sahip olduğu kanaatini edindiğim bu eser sayesinde , İstanbul'un Türkler 'in eline geçmesinden günümüze kadar geçen süreç içerisinde temizliği ile yapılan uygulamaları ayrıntılı bir şekilde öğrendim. Ayrıca, bugün İstanbul'un temizlikle ilgili büyük aşamalar kaydettiği, modern anlamda birçok tesisin çöp sorununu çözdüğü görülmektedir.

